

О.О. Малишев – студент IV курсу Київського університету права НАН України;
науковий керівник – канд. юрид. наук, зав. кафедрою кримінального права та процесу
Київського університету права НАН України **З.А. Тростюк**

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА СТВОРЕННЯ НЕПЕРЕДБАЧЕНИХ ЗАКОНОМ ВОЄНІЗОВАНИХ ФОРМУВАНЬ ЯК ФОРМА ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ

Для України з її аграрною суттю не є властивим об'єктивізоване сприйняття суспільного поступу з позицій його лінеарності та незмінності заданого вектору. Насправді виключно таке розуміння не може розв'язати багатьох проблем забезпечення існування та розвою політичної нації. Тому в процесі висвітлення суспільних процесів слід робити діалектичні застереження, що дозволить уникнути суб'єктивізму та парадигмальної мінливості в науці.

П'ятнадцять років тому обрання Україною демократичного напрямку розвитку зумовило швидкий погром тоталітарних (як правових так і організаційних) інститутів політико-адміністративного впливу на суспільство, спільноту та особистість, що протягом тривалого часу були факторами обмеження прав людини. Демократичні реформи поступово лібералізували всі сфери людського буття. Проте слід зважати на діалектичність та релятивізм демократичних процесів в нашій країні.

Для ілюстрації наведених вище суджень ми пропонуємо розглянути питання поступового втілення у законодавство України заборони створення на території нашої держави не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань та криміналізації діянь пов'язаних з даним предметом.

Наше дослідження більшою мірою стосується кримінального права, оскільки саме кримінальна відповідальність за діяння пов'язані з функціонуванням на території України не передбачених законом воєнізованих формувань, що закріплена статтею 260 КК України об'єктивно є найбільшою офензивою на права людини.

У новітньому часі істотне зростання волі державної влади до викорінення з суспільної практики громадських воєнізованих формувань починає спостерігатися ще до здобуття Україною незалежності. На початку липня 1991 р. ВР УРСР повернула на доопрацювання проект внесення змін до КК УРСР: “Про відповідальність за створення не передбачених законом військових, збройних охоронних та інших воєнізованих формувань чи груп”[2]. Цей проект був реакцією центральної влади на ті процеси, що давно спостерігалися.

Як вже було зазначено, демократично налаштована Верховна Рада тоді не згодилася стати катом суспільної перебудови і не прийняла цей у юридичному розумінні “крихкотілий”, але, натомість, дуже шкідливий законопроект. Після його доопрацювання 18 жовтня 1991 р., вже в незалежній Україні, з деякими поправками до диспозиції першої частини, було прийнято даний законопроект. В новій редакції ст. 187-6 КК України

передбачала відповідальність за “створення не передбачених законодавством військових та ін. збройних формувань чи груп, або участь у їх створенні або діяльності, або постачання їх зброєю або військовими матеріалами” [6, с. 118-119]. Суперечності щодо такої визначальної для воєнізованого формування ознаки як озброєність, що у попередній редакції не передбачалася як обов’язкова, було усунуто. Як ми бачимо з викладеної вище диспозиції, мова йде про чергову мертву норму, що частково дублювала діяння передбачені іншими чинними статтями КК УРСР (зокрема ст. 69 “Бандитизм” [6, с. 58] та ст. 222 “незаконне носіння, зберігання, купівля, виготовлення та збут вогнепальної або холодної зброї, боєприпасів та вибухових засобів” [6, с. 141]). Слід зазначити, що подібні за змістом статті було включено до Кримінальних кодексів фактично всіх держав СНД, що дозволяє говорити про певну інерційність спільного розвитку наших правових систем, проте наступні політичні та суспільні події певним чином виокремили Україну із загального пострадянського процесу.

Це було пов’язано із активною участю українських громадських військових формувань у ряді локальних збройних конфліктів на всьому строкатому просторі “екс-СРСР”, що спричинило деякі незручності для добросусідських відносин з окремими державами партнерами України. Репресивне відреагування українського уряду на дану ситуацію не затрималося.

Керівництвом держави було поставлено за мету розпочати рішучу боротьбу з незаконними воєнізованими формуваннями, що займалися інструктажем та доправленням найманців та добровольців до “гарячих точок” або від власного імені вели військові дії. Для того щоб боротися з цими угрупованнями вбачалося за доцільне формування відповідної правової бази. Було згадано про Міжнародну Конвенцію “Про боротьбу з вербуванням, використанням, фінансуванням і навчанням найманців” від 4 грудня 1989 р., яка була підписана Україною 21 вересня 1990 р. З метою імплементації даної Конвенції в національне законодавство 11 листопада 1993 р. до Кримінального Кодексу України було внесено зміни. Главу 1 Особливої Частини КК було доповнено ст. 63-1 “Найманство” [8]; викладено в новій редакції ст.187-6 “Створення не передбачених законодавством воєнізованих формувань чи груп” [7, с. 116] (було також підвищено санкції) та додано статтю 187-7 “Участь у збройних конфліктах інших держав”(без мети отримання матеріальної винагороди або іншої особистої вигоди) [7, с. 116].

Аналіз наведених вище змін дозволяє говорити про те, що вони виходять не тільки за межі Конвенції, а й за межі суспільної моралі та здорового глузду. Зокрема в статті 187-6 КК подано визначення воєнізованого формування: “Під воєнізованими слід розуміти такі формування, які мають організаційну структуру військового типу, а саме: єдиноначальність, підпорядкованість та дисципліну і в яких проводиться військова, стройова чи фізична підготовка”. Як ми бачимо законодавцем зроблено спробу виділення в якості основної ознаки воєнізованого формування не його озброєності, а так званої: “організаційної структури військового типу”. В результаті маємо

недосконале визначення, що містить багато ознак які мають оціночний характер і доведення наявності майже кожної з яких майже автоматично повинно свідчити про наявність складу злочину. Власне даним положенням вперше було здійснено суттєве посягання на конституційне право громадян на свободу об'єднання у громадські організації. Цим законом у нашій державі заборонено існування традиційних для нашого суспільства спортивних, туристичних, історичних та інших товариств більшість з яких має всі необхідні для кваліфікації ознаки.

Дане визначення абсолютно без змін було переміщено і до КК України 2001 р. (ст. 260), проте це є ще не найголовніша прикریсть.

Прийнята у 1996 р. Конституція України взагалі поставила фобійні забобони деякої частини нашого політичного проводу на найвищий щабель державного ладу. Надихає на добрі думки ч.6 ст.17 Конституції: “На території України забороняється створення і функціонування будь-яких збройних формувань не передбачених законом”[1, с. 6]. Проте вже у ч.2 ст. 37 читаємо: “Політичні партії та громадські організації не можуть мати воєнізованих формувань”[1, с. 11]. Позиція щодо політичних партій справді є зрозумілою. В демократичному багатопартійному політичному середовищі треба боротися із зростанням мілітаристських настроїв. Партія як суб'єкт, що прагне займати місце в законодавчому органі повинна весь свій організаційний потенціал реалізовувати шляхом застосування виключно політичних методів. У сучасній політичній системі немає місця військово-політичним організаціям у формі політичної партії з жорсткою партійною дисципліною та адміністративною вертикаллю. Що ж стосується громадських організацій, то спортивні, патріотичні та інші спільноти є суб'єктами об'єктивної реальності сучасного громадянського суспільства і, відповідно мають право на існування та розвиток.

На нашу думку, інститут кримінальної відповідальності за діяння пов'язані з функціонуванням незаконних воєнізованих формувань, хоч і не має належного механізму забезпечення, є серйозним посяганням на суспільні та громадянські права та свободи, оскільки можна говорити про диктат держави та її втручання у об'єктивні процеси становлення в Україні громадянського суспільства. Чи є даний диктат дійсним виявом налаштованості всього державного апарату чи просто необміркованим охлократичним кнопконатисканням у парламенті, не вбачається за можливе дослідити за допомогою традиційної наукової методології, проте правова наука все одно повинна стояти на сторожі свободи та демократії і виступати проти всіх зазіхань на дані цінності.

Література

1. Конституція України (із змінами і доп.). – К.: Атіка, 2006. – 64 с.
2. Верховна Рада України. – засідання № 72-73 20 червня 1991 р. // Стенограми пленарних засідань. – Бюлетень № 72-73. – К., 1991.
3. Кримінальний Кодекс України (станом на 1 вересня 2005 р.). – Харків: Видавець СПД ФО Вапнярчук Н.М., 2005. – 224 с.

4. Уголовный кодекс Украины. Научно-практический комментарий. – 3-е изд., исправл. и дополн. / Отв. Ред. С.С. Яценко. – К.: А.С.К., 2003. – 1088 с.
5. Уголовный кодекс Украины: Неофициальное изд. с изменениями и дополнениями по состоянию на 15 сентября 1992 г. – Харьков, 1992. – 176 с.
6. Кодекси України кн. 3 / відп. ред. В.Ф.Бойко. – К.: Юрінком Інтер, 1997. – 576 с.
7. Закон України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України” // Відомості Верховної Ради. – 1993. – № 46. – Ст. 427.